

ВІД АВТОРА

Ця книга — про Японію. Я пишу її, коли в Європі йде війна. Ось уже десять років минуло, як Росія розпочала brutальну й нічим не виправдану агресію проти України. У середині 40-х років минулого століття, коли антропологиня Рут Бенедикт працювала над своєю книгою *The Chrysanthemum and the Sword*, намагаючись зрозуміти характер Японії та японців, вони перебували на боці зла. Сьогодні Японія і японці — на боці добра. З перших хвилин нападу Росії на Україну 24 лютого 2022 року Японія підтримала Україну. Перебуваючи на відстані 8000 км від центру Європи, Японія, чи не найбільш мирна країна у світі, здається, і миті не роздумувала, на чиєму боці правда, хоча японська традиція передбачає тривалий і прискіпливий процес ухвалення рішень. Як безпосередній учасник тих подій, можу ствердити, що в рішучому намірі засудити агресію і допомогти Україні японці перевершили самих себе.

* * *

Уперше в повоєнній історії Японії парламент країни (Дает) ухвалив дві резолюції на підтримку України; уперше

ЯПОНІЯ: СТО МІЛЬЙОНІВ АРІГАТЇ

в його стінах виступив лідер іноземної держави — Президент України, нехай і онлайн; уперше Японія надала допомогу збройним силам держави, яка воює, нехай це було лише військове спорядження; уперше країна прийняла понад 2700 біженців з охопленої війною України; уперше саміт «Великої сімки» відбувся у форматі «вісімки» за участю України в Хірошімі 2023 року. Розроблена за рекордні терміни програма допомоги; сотні тисяч японців, які перераховували особисті кошти на гуманітарні цілі; діти, які приносили в посольство свої скарбнички з накопиченнями; водій сміттєвоза, який спеціально постукав у наші двері, щоб вручити купюру 10 000 єн (приблизно 85 доларів на той момент) із написом «Не здавайтеся Росії»; пожертви й молитви за мир в Україні в буддистських і синтоїстських храмах по всій Японії — усе це неможливо ні забути, ні пояснити тільки з огляду на японську філософію виконання обов'язку — *гіму*. Це стало несподіванкою навіть для самих японців, а що тоді казати про іноземців, які часто дуже поверхово сприймають цю неймовірну, унікальну країну лише через оповідки (почасти вигадані) про самураїв, «лексуси», кімоно, суші й карате?

* * *

«Останній самурай» і «47 ронінів» — чудові голлівудські бойовики, які мають реальне підґрунтя. Але для розуміння Японії краще подивитися «Токійську історію»

(один із найвизначніших фільмів в історії кіно), «Сімох самураїв» (найкращий японський фільм всіх часів за опитуванням *NHK*), «Ран» (має премію Британської академії телебачення та кіномистецтва), «Ідеальні дні» — про духовний світ прибиральника туалетів у Токіо (номінований на «Оскар» у 2024 році) або «Жінку в пісках» Хіроші Тешігахари, який вважають чи не найпровокативнішим фільмом у світі. Усі ці й багато інших кіношедеврів були зняті вже в повоєнний час, коли Японія проходила (і пройшла) через глибоке переосмислення власної політики, себе, навколишнього світу. Звісно ж, осердя національного характеру, виплеканого за 2700 років безперервної історії, не змінилося, проте потрясіння Другої світової і досвід повоєнної відбудови не минули дарма. Саме вони значною мірою визначають обличчя сучасної Японії.

* * *

Про Японію в наші дні відомо так багато й водночас усе ще так мало, що було б неприпустимо, розповідаючи про цю країну, обмежитися тільки якимось одним її складником. Японія — унікальне джерело досвіду побудови успішної економіки в умовах вкрай обмежених ресурсів, відновлення соціальної інфраструктури після воєн і природних катаклізмів, батьківщина неповторної культури, що гармонійно поєднує давні традиції і сучасність. Японці не тільки шанують традиційне мистецтво

ЯПОНІЯ: СТО МІЛЬЙОНІВ АРІГАТŌ

театрів *нō*¹ й *кабукі*, де всі ролі грають чоловіки, а й створили неймовірний сучасний театр «Такарадзука», де всі ролі грають жінки, а японські архітектурні проєкти, музика, кіно, література належать до найвеличніших здобутків сучасності. У Японії досі існують династії, що налічують десятки поколінь майстрів, які зберігають і підтримують давні традиції та ремесла, і при цьому молодь охоче приймає новітні тенденції, зокрема у віртуальному світі.

* * *

На чистих і безпечних вулицях Токіо чи Кіото ви зустрінете жінок і чоловіків як у традиційних кімоно, так і в сучасному одязі, що вирізняється особливою вишуканістю; тут досі користуються факсами, але й напрочуд стабільним зв'язком 5G; тут найвища у світі середня тривалість життя, проте літніх співгромадян не вважають тягарем; тут, у надзвичайно активній сейсмічній зоні, будують хмарочоси, тунелі й метро, і водночас величезна частина країни живе в простих дерев'яних будинках; тут є зими, але відсутнє опалення; пакування продуктів доведено до абсурду, і при цьому нема сміттєзвалищ; тут зберігають дистанцію та особистий простір і при цьому їздять у переповненому метро й залюбки проводять час у напхот напхотаних японських

¹ Діакритичні знаки над буквами, що позначають голосні звуки, свідчать про їхню довготу. — Прим. ред.

ресторанчиках, де в п'ятницю ввечері голці нема де впасти. Туристів у цій країні вражають звичайні, а не електронні ключі в готелях, найчистіший аеропорт світу — «Токіо-Ханеда», пристрась японців до гарячих ванн — онсенів, байдужість до вільно конвертованих валют, які часто нема де обміняти на місцеву єну, яку японці дуже поважають, і незнання пересічними японцями англійської та інших європейських мов. Коли в епоху Едо (1603—1867) Японія закрилася для світу, там з'явилася власна грошова система, а також своя математика — *васан*, внаслідок чого під час обчислення великих чисел японці не використовують таку математичну одиницю, як тисяча, а послуговуються десятима тисячами — *манами* (тобто сто тисяч по-японськи — це десять манів). У Японії віддавна діяла (і досі не забута) власна система мір — *шякканхō* — одиниць довжини, об'єму, площі й ваги, яка частково походить від китайської. Прикметно, що в японській мові існує понад 200 різних варіантів обчислення, тобто предмети, людей, дні тижня, місяці, поверхи тощо лічать по-різному.

* * *

Японці, напевно, єдиний народ у світі, який жодним чином не хоче завдати вам незручностей, тому ніколи не говорить «ні» прямо. Водночас японці особливо вправні в тому, щоб усе робити на свій лад. Рятуює ситуацію тільки те, що якщо вже вони й роблять щось, то роблять ідеально. Їм байдуже, що ви, іноземець, про

ЯПОНІЯ: СТО МІЛЬЙОНІВ АРІГАТЇ

них думаєте, але при цьому їм дуже важливо не завдати собі сорому, тож вони робитимуть усе можливе, щоб ви були задоволені. Японці — трудоголіки, але якщо чогось можна не робити, то вони цього й не робитимуть. Вони впевнені, що *гайджін* («іноземець») не може опанувати японську мову так добре, як її знають самі японці, але водночас високо цінують повагу до їхніх традицій і за правильно сказаною фразою у відповідній ситуації миттєво зрозуміють, скільки часу ви витратили на вивчення мови. Тимчасом як половина світу марить про «лексус» і справжнє *сашимі*, заможні японці віддають перевагу машинам із Німеччини й Франції, як і мішленівським ресторанам європейської кухні. Японці не люблять розкривати душу, але при цьому принцип ширості — *макото* — у їхній культурі є одним з основних. Не всім вдається полюбити Японію, але вона нікого не залишає байдужим. Одне з моїх найулюбленіших японських слів — *кокоро* («серце», «душа», «дух»), найулюбленіший вислів — кожен зворотний бік має свій зворотний бік, а девіз — живи так, ніби ти вже помер.

* * *

Безглуздо змагатися з науковцями-японістами в глибокі дослідження того чи іншого аспекту життєдіяльності японського суспільства, тому жоден із висновків у цій книжці не претендує на науковість. Моя мета полягає зовсім в іншому — розповісти про цю прекрасну країну так, як побачив її я, проживши серед японців

і з японцями декілька вкрай бурхливих років, маючи змогу взаємодіяти як із представниками найвищої влади, політиками, підприємцями, аристократією, членами родин із тисячолітньою історією, так і з сучасними представниками японського суспільства — дипломатами, священниками, вченими, артистами, просто пересічними японцями, намагаючись знайти з ними спільну мову, зрозуміти бодай елементарні засади однієї з найпрекрасніших культур й однієї з найскладніших мов світу. Лише на перший погляд може здатися, що між чистотою, комфортом і безпекою Токіо (як й інших міст) і суттю японської душі немає жодного зв'язку. Світ, який побудували японці, — це світ гармонії та взаємної вдячності за те, що ця гармонія існує. Саме в Японії я зрозумів, що принцип «я є тому, що є ти» не просто слова — це ціла філософія, яка об'єднує націю. У кожного є вибір: стати частиною цього кола гармонії, взаємної підтримки й вдячності або йти своїм шляхом. Дао (японською «дō») вам у поміч!